

El gremi de la fusta a Manacor

Sebastià Sansó Barceló

Escut del gremi dels fusters (any 1639)

Escut del gremi dels boters (s. XVI)

Presentació

Al llarg del temps dues manufactures s'han convertit en paradigmàtiques del desenvolupament industrial de Manacor. Una d'elles és la fabricació de perles artificials i l'altra és la de la fusta, ofici que des d'antuvi tenia dues vessants diferenciades:

- El fuster d'obra grossa o fuster grosser, dedicat a la construcció d'arades, carros i altres estris emprats a l'agricultura, així com bastiments, escales i diversos ormejos per a la construcció.
- El fuster d'obra prima o fuster primater, l'activitat del qual se centrava en l'elaboració de mobles per a la llar.

Per a la realització d'aquest treball s'ha considerat convenient incloure tots els artesans relacionats tradicionalment amb el ram de la fusta i per això es relacionen també els altres oficis desenvolupats dins el poble, com ara boters, constructors de carros, cadirers, torners, tapissers, envernissadors, caixers, serradors i ebenistes.

Evolució del gremi

Entre els 46 artesans instal·lats a Manacor l'any 1524 (Fuster, 1966: 152) trobam tres fusters dedicats a la construcció d'estris i ormejos agrícoles. Segons els estims de 1578¹ a Manacor hi havia almenys mitja dotzena de fusters: Pere Caselles, Jaume Galmés, Martí Mas, Pere Puiggròs *Metge*, Pere Rosselló i Antoni Salleres.

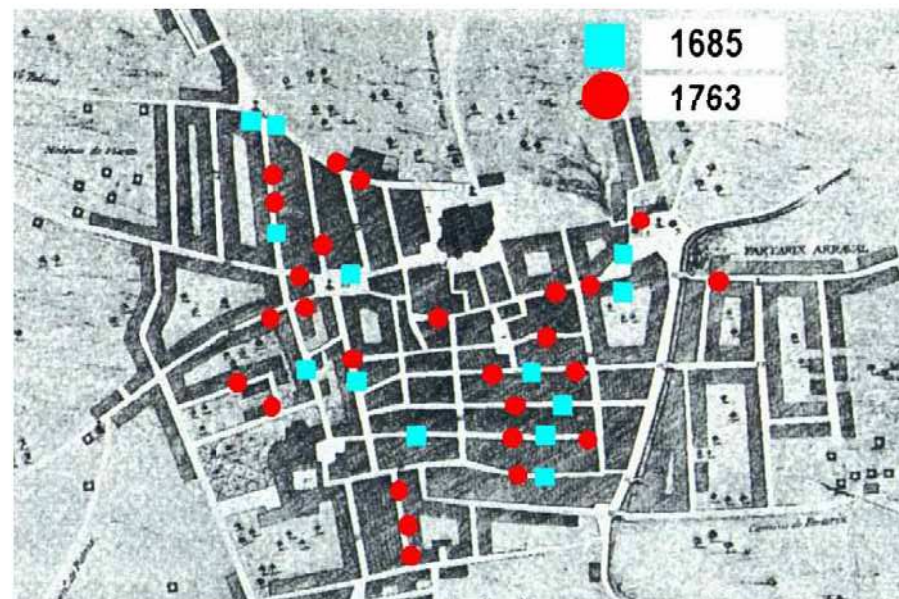
L'any 1685,² després de quasi mig segle de la seva segregació del Col·legi d'Honorables Fusters de Ciutat (1639), trobam instal·lats dins la vila fins a tretze fusters. Alguns com Miquel Creus, que habitava vora na Camel·la; Antoni Juan, amb taller obert al carrer dels Llodrans; Jaume Mora, al carrer Nou; o Jaume Riera *Pereta*, ubicat prop de sa Bassa,³ foren els iniciadors de nissagues que perduraren al llarg de molts d'anys.

Gairebé cent anys després apareixen relacionats en el cadastre de 1763⁴ dues dotzenes d'artesans dedicats a l'ofici de fuster, entre ells alguns descendents dels anteriors, com Gabriel Juan *Coix*,⁵ instal·lat al carrer de Ciutat; Melcior Mora, amb estatge al carrer Nou; o Bartomeu Mora, que tenia l'obrador al Trast dels Frares. Altres hi consten per primera vegada i en alguns casos constituïen vertaders clans familiars com el llinatge dels Duran, amb Martí Duran *Pixa llamps* del carrer del Capità (ara Jaume Domenge) i un altre del mateix nom al carrer d'en Rei; Mateu Duran amb taller obert al carrer dels Bous; Pere Duran situat al carrer del Capità; Julià Duran *Pixa llamps* que es trobava al Pla del Pou (avui plaça del Mercat); i un altre Julià Duran *Farineta* instal·lat al carrer dels Enagistes.⁶ Un cas semblant és el del llinatge Llull que comptava amb sis representants, quatre d'ells amb el malnom Mosso⁷: Pere, al carrer dels Bous; Joan i Martí, al carrer d'en Rena -ara del Baix Riera-; i Martí *Mosso de na Ribota*, també al carrer d'en Rena. Hi havia altres dos fusters amb el llinatge Llull però amb el malnom Torricos: Miquel, del carrer d'en Garriga -actual Antoni Duran-, i Guillem, del carrer del Mercadal. Així mateix trobam tres fusters amb el llinatge Sales⁸ i tots tres amb el malnom Prim: Miquel i Jaume, al carrer de Ciutat; i Miquel, a la illeta de n'Amer, just a sa Bassa. Completaven la nòmina Pere Bonet *Fai*, al Cós; Salvador Pastor, al carrer dels Llodrans -avui del Pare A. Fernández-; i Pere Grimalt *Fraret*, al Trast dels Frares.

Per altra banda, l'any 1763 també trobam un serrador: Joan Domenge *Orta*, al carrer d'en Rei; i tres boters: Mateu Fons que tenia l'obrador al carrer de la Pedra Llisa -ara de l'Amargura-, un altre Mateu Fons que vivia al carrer del Pont -actualment d'en Colom- (alguns d'ells podria ser el descendent del boter Joan Fons que apareix el 1685 ubicat junt al celler d'en Tafal) i Andreu Llabrés que habitava al carrer d'en Garriga.

Cap a mitjan segle denou, les llistes de la *Contribución Industrial y de Comercio*⁹ de l'any 1851 ens indiquen que a Manacor tenien portal obert dotze fusters, un torner i un fabricant de bocois. Vint anys després, el 1870, la mateixa font ens permet saber que Manacor comptava amb devuit fusters i deu constructors de carros. Pere d'Alcàntara Peña (1891: 260-269) afirmava aleshores que el poble disposava de desset fusteries (n'hi havia altres dues a Sant Llorenç des Cardassar), vuit constructors de carros i tres escultors. Aquests tallers ocuparien un total de 72 obrers.¹⁰ La font contributiva esmentada en el paràgraf anterior referida a l'any 1895 ens mostra que els obradors de fusta eren quinze més un altre dedicat a l'ebenisteria,¹¹ quatre bastien carros, set feien de cadirers, alhora que apareix la primera serra i màquina d'esmolat moguda per cavalleria,¹² i dues serradores a vapor.¹³

Plànol de situació dels oficials del gremi de la fusta (1685 i 1763)

Plànol de situació dels tallers entre 1901 i 1915

Font: elaboració pròpia sobre els plànols de 1787 (Berard) i de 1903-1910.

La nòmina d'artesans dedicats a obrar la fusta, segons la *Matrícula de Contribució Industrial*¹⁴ referida a diversos exercicis fiscals de començaments del segle vint, ens permet seguir l'evolució d'aquesta indústria, la seva ubicació dins l'entramat urbà i la importància de cada taller d'acord amb la seva cotització.

Any 1901

Nom i Llinatges	Activitat	Adreça	Quota (ptes.)
Julià Duran Fons	Constructor de carros	Capità Antoni, 18	42,89
Miquel Fuster Cortès	Cadirer	Conqueridor, 13	42,89
Sebastià Rosselló Llull	Cadirer	Servera,	42,89
Lluís Llull Febrer	Cadirer	Palma, 38	42,89
Bartomeu Riera Riera	Fuster	Olesa,	42,89
Miquel Vidal Vadell ¹⁵	Fuster	Plaça de l'Església	42,89
Pere J. Santandreu Rosselló	Taller d'ebenista	Major,	62,90
Joan Sunyer Soler	Taller d'ebenista	Plaça del Carril	191,57

Any 1905

Nom i Llinatges	Activitat	Adreça	Quota (ptes.)
Julià Duran Fons	Constructor de carros	Capità Antoni, 18	42,89
Andreu Juan Mas	Constructor de carros	Palma, 21	42,89
Bartomeu Sales Munar	Constructor de carros	Torrent, 12	42,89
Miquel Fuster Cortès	Cadirer	Conqueridor, 13	42,89
Sebastià Rosselló Llull	Cadirer	Servera,	42,89
Lluís Llull Febrer	Cadirer	Palma, 38	42,89
Miquel Sansaloni Juan	Cadirer	Muntaner, 14	42,89
Joaquim Fuster Pomar	Cadirer	Don Jaume, 7	42,89
Llorenç Morey Gelabert	Fuster	Conqueridor, 5	42,89
Antoni Riera Sureda	Fuster	Conqueridor, 14	42,89
Guillem Santandreu Llull	Taller d'ebenista	Major, 16	77,20
Joan Sunyer Soler	Taller d'ebenista	Plaça del Carril	191,57

Any 1910

Nom i Llinatges	Activitat	Adreça	Quota (ptes.)
Julià Duran Fons	Constructor de carros	Capità Antoni, 18	42,89
Tomàs Frau Caldentey	Constructor de carros	Comtessa, 7	42,89
Miquel Vidal Vadell	Fuster	Pere Llull,	42,89
Antoni Santandreu Riera	Tallista	Muntaner, 7	42,89
Miquel Sansaloni Juan	Cadirer	Muntaner, 14	42,89
Sebastià Rosselló Llull	Cadirer	Muntaner, 17	42,89
Joan Serra Mas	Cadirer	Hospital, 42	42,89
Joaquim Fuster Pomar	Taller d'ebenisteria	Don Jaume, 7	77,19
Llorenç Morey Gelabert	Taller d'ebenisteria	Conqueridor, 5	77,19
Guillem Oliver Mascaró	Taller d'ebenisteria	Conqueridor, 14	77,19
Sebastià Rosselló Riera	Taller d'ebenisteria	Palma, 11	77,19
Guillem Santandreu Riera	Taller d'ebenisteria	Lleó XIII,	77,19
Pere Santandreu Riera	Taller d'ebenisteria	Conqueridor,	62,90
Joan Sunyer Soler	Taller d'ebenisteria	Lleó XIII, 14	191,57

Any 1915

Nom i Llinatges	Activitat	Adreça	Quota (ptes.)
Julià Duran Fons	Constructor de carros	Capità Antoni, 18	42,71
Tomàs Frau Caldentey	Constructor de carros	Comtessa, 7	42,71
Joan Galla Jaume	Constructor de carros	Plaça des Cós, 3	42,72
Joan Fullana Rosselló	Fuster	Pi. Llibertat, 3	42,72
Miquel Vidal Vadell	Fuster	Pere Llull,	42,71
Miquel Sansaloni Juan	Cadirer	Muntaner, 14	42,71
Sebastià Rosselló Llull	Cadirer	Muntaner, 17	76,89
Joan Serra Mas	Cadirer	Hospital, 42	42,71
Joan Sunyer Soler	Taller d'ebenista	Lleó XIII, 14	190,80
Joaquim Fuster Pomar	Taller d'ebenista	Don Jaume, 7	76,89
Llorenç Morey Gelabert	Taller d'ebenista	Conqueridor, 5	76,89
Guillem Oliver Mascaró	Taller d'ebenista	Conqueridor, 14	76,89
Sebastià Rosselló Riera	Taller d'ebenista	Palma, 11	76,89
Pere Santandreu Riera	Taller d'ebenista	Conqueridor,	76,89

Font: elaboració pròpia en base a les llistes de la Matricula de Contribució Industrial corresponents als anys esmentats.

Fins al 1920 el sector de la fusta es manté dins uns paràmetres limitats. En aquest exercici, en les llistes contributives consten un total de catorze establiments. Així doncs, serà a partir dels primers anys d'aquesta dècada quan començaran a instal·lar-se un considerable nombre de tallers servits per un contingent notable de treballadors.

Com es veu en la taula següent, la progressió d'aquesta indústria es veié condicionada pels estralls de la Guerra Civil (1936-1939). Segons Manera i Escartín (1996: 54 i 55), l'any 1935 es concentraven a Manacor el 15,45% del total de fusteries de Mallorca, mentre que a finals de la dècada dels anys quaranta del segle passat aquest percentatge havia davallat fins al 12,62%.

Evolució de les diferents branques del ram de la fusta (1925-1980)

Anys	Ebenistes	Fusters	Cadirers	Constructors de carros	Torners/Tallistes	Tapissers	Caixers	Envernissadors	Serradors	TOTAL
1925	38	8	27	4	6					83
1930	43	14	43	4	3					107
1935	48	18	41	6	8					121
1940	16	20	24	13	1					74
1945	31	36	26	12	1					106
1950	42	25	24	12	1	1				105
1955	45	27	24	12		1				109
1960	97	25	33	8	1	1	3			168
1965	137	48	9	4	3	2	3		8	214
1970		271		2	7	10	3	12	5	310
1975		290		3	8	16	3	15	5	340
1980		312		1	15	21	1	20	6	376

Font: elaboració pròpia en base a la Matricula de Contribució Industrial.

Quant al tema de la maquinària, tot i que a partir de 1885 ja es té constància d'una certa mecanització aplicada a la manufactura de la fusta, serà a partir de finals del primer quart del segle vint quan anirà evolucionant i ampliant-se. En l'exercici de 1925 gairebé tots els tallers disposaven d'una sèrie d'enginys, essencialment màquines de ribotejar i trepants (amb una quota impositiva de 118,35 pessetes per unitat), serres -algunes d'elles mogudes a vapor- (la quota de les quals oscil·lava entre les 26,10 i les 155,73 pessetes cadascuna per a les manuals mentre les que funcionaven amb la força del vapor cotitzaven més) i torns (gravats amb 124,58 pessetes per unitat). L'any 1935 més de la meitat dels tallers disposaven d'una mecanització important (Manera i Escartín, 1996: 43). A començaments de la dècada de 1940, a Can Oliver Pollet, a l'avinguda Salvador Juan, comencen a fabricar màquines per a les fusteries.

Evolució de la maquinària (1924-1960)

Any	Màquines (1)	Serres(2)	Torns(3)	TOTAL
1925	50	35	7	92
1930	39	33	1	73
1935	65	45	6	116
1940	32	29	9	70
1945	86	32	22	140
1950	110	52	30	192
1955	124	60	32	216
1960	204	130	42	376

Nota: (1) L'epígraf de màquines inclou trepants, màquines de ribotejar i altres varis. (2) El capitol de serres abasta tots els diversos tipus. (3) Inclou tot tipus de torns per obrar la fusta a mà i a màquina.

Font: elaboració pròpia en base a Manera i Escartín (1996: 64).

Un quadre amb els salaris percebuts pels obrers del gremi de la fusta al llarg de mig segle ens permet acostar-nos un poc més al coneixement d'aquell sector productiu a la vegada que la relació de les societats obreres integrades dins l'Agrupació Socialista local ens proporciona una aproximació al coneixement de la força de treball amb què comptava Manacor dedicada a la manufactura esmentada.

Evolució del jornal diari (1898-1945)

Any	Jornal diari
1898	1,75
1900	2,50
1907	3,25
1915	3,15
1920	5,24

Any	Jornal diari
1925	5,60
1930	6,25
1935	6,75
1940	11,80
1945	9,50

Font: els jornals de 1898, 1900 i 1907 es refereixen a l'activitat fabril de Manacor en general i s'han extret de ARM – INE caixa 287. Per als anys 1915 i 1920 Roca (1991: 230). Per als anys 1930-1945 Manera i Escartín (1996: 50).

Treballadors associats al sindicat obrer local del gremi de la fusta

Ofici	Nombre d'afiliats
Ebenistes	126
Cadirers	24
Torners/tallistes/escultors	6
Caixers	1
Envernissadors	18
Serradors	2
Maquinistes	1
Folredors	2
Embaladors	1
Cordadors	2
Inclusos dins oficis varis ¹⁶ i altres il·legibles	31
TOTAL	214

*Font: elaboració pròpia en base a les llistes de les societats obreres de l'Agrupació Socialista de Manacor.*¹⁷

A partir de la dècada dels anys seixanta,¹⁸ i per espai de més de dos decennis, els tallers de fusteria es convertiran en una font de treball per a una gran quantitat de manacorins, en ocasions amb una derivació de la producció cap a la fabricació d'objectes d'olivera destinats al turisme i a l'exportació.

La creació de gran quantitat de petits tallers arreu de la ciutat, generalment d'àmbit familiar i amb una nòmina d'entre 2 i 4 persones, fou possible, segons la majoria de fonts orals consultades, gràcies al suport econòmic aportat a la unitat familiar per les perleres el jornal de les quals ajudava a afrontar les quantioses despeses que comportava l'inici d'una activitat que havia de menester d'una considerable inversió en maquinària, necessària per dur a terme la totalitat del procés productiu, la qual cosa, per altra banda, obligava a disposar d'un espai molt considerable (xifrat entre 70 i 100 metres quadrats per obrer), fet que posteriorment aconsellaria la concentració dels tallers més grans a les rodalies de la ciutat o en el polígon industrial.

Situació dels tallers a 1925

Font: elaboració pròpia en base a dades obtingudes de la Matricula de Contribució Industrial (AMM diferents lligalls).

La visió de dos protagonistes

Cristòfol Pastor Noguera *Pifol*, nascut el 1920, inicià la seva tasca de mosset amb només dotze anys al taller de Miquel Llompart i Antoni Pomar ubicat al racó de la placeta formada a l'inici de na Camel·la. A més dels treballs propis dels mossets (fondre el carnatge per preparar l'aigua cuita damunt aquells petits fogonets col·locats al portal dels tallers, aguantar els taulons quan els serraven, empènyer un d'aquells carretons que circulaven pels carrers del poble menats per al·lotjers encara més joves que ell, estendre les barres de fusta posades a assecat a les voraries de quasi tots els carrers o anar a comprar tatxes a la drogueria dels Sales *Retxa* al carrer de n'Obrador, tot això a canvi d'un salari de poc menys de 2 pessetes per una jornada de 8 hores cada dia, dissabtes inclosos), qualche vegada també s'encarregà de guaitar per l'estació del ferrocarril per veure si arribava l'inspector de treball Mesas la visita del qual significava un dia d'esbarjo per a tots aquells infants. La seva habilitat com a dibuixant va fer que li encarregassin confeccionar el mostrari dels mobles fets al taller, ofert pels representants als clients peninsulars als quals també els facturaven les comandes. Del temps de la Postguerra, amb les seves penúries i racionament, recorda com molts de mobles sortien de Manacor cap a Barcelona plens de menjar que era venut a la Ciutat Comtal.

Entre els tallers més importants a les dècades centrals del segle passat, Pastor cita el de Cas Pollet (Oliver) a l'avinguda Alfons XIII; el de Cas Catalans (Sanmartí),¹⁹ el qual possiblement comptàs amb una cinquantena d'obriers; el de Can Mola (Morey) al carrer del Pou Fondo; el de Can Guixó (Nadal) al carrer de Ciutat, on també es fabricaven nivells per als picapedrers; el de Cas Catòlic (Parera); i també el de Can Parera, ubicat al barri de la Vilanova, el qual es pegà foc cap a l'any 1939 i que disposava de tenda de venda al carrer del Pou Fondo, una a Ciutat (Palacio Avenida) i una a Madrid.

L'any 1937, en plena Guerra Civil, a l'edifici situat enfront de l'actual col·legi Simó Ballester, hi va funcionar una escola de treball, antecedent del que avui coneixem per formació professional, amb les seves branques de mecànica, electricitat, ebenisteria, etc. Segons conta Cristòfol Pastor, la relació d'alumnes s'acostava al centenar entre els quals una vintena eren mossets de fusteria que anaven a aprendre l'ofici una vegada acabada la jornada laboral. Entre els mestres de l'escola trobam Joan Riera *Escolà*, possiblement el millor fuster que hi ha hagut a Manacor, que ensenyava les tècniques de l'ebenisteria.

Vet ací un fragment de l'himne d'aquella escola:

“Aradas y fraguas,
escoplos y palas,
serán nuestras armas
las armas de paz”

Cristòfol Pastor recorda que, a mitjan dècada de 1930, al seu taller només disposaven d'una màquina que era emprada per ribotejar, passar a gruix i foradar. Per serrar anaven a Can Nofre *Cama* a la plaça del Carril o a Can Xina al carrer del Príncep, devora el Torrent; després anaren al Molí de sa Majorala, al final del carrer del Barracar. Fins al 1945 no instal·laren la serra elèctrica sens fi.

Dins l'apartat de fonts orals cal esmentar també el testimoni de Salvador de Francisco Segura *Balança*, dedicat a tornejat cames de cadira i altres articles d'olivera des del seu retorn dels fronts peninsulars l'any 1942, primer a un taller del carrer dels Gerrers on treballà quasi un any fins que els propietaris emigraren a Argentina. Les set pessetes diàries del seu jornal es veren incrementades fins a onze quan passà a tornejat al taller d'Antoni Gomila *Peixet* a l'avinguda del Torrent. Salvador conta com els dos torns que tenien sovint només es podien manejar de nit a causa de la manca de subministrament elèctric diürn. Ell era l'encarregat d'avisar la vintena d'obreres del taller quan l'energia elèctrica permetia treballar durant la nit.

Conclusions

D'acord amb les dades aportades hom pot inferir que, tot i la seva notable presència en les centúries anteriors, quan realment agafa força el gremi de la fusta és a partir de la dècada dels anys seixanta del segle passat, afavorit pel desenvolupament econòmic en general i de la manufactura perlera en particular. Pel que fa a la mecanització del sector, cal destacar la presència de maquinària específica ja en el darrer terç del segle denou i un considerable increment del nombre d'enginys aplicats a l'obra de la fusta a partir de 1925 (92 màquines) per arribar a les 376 màquines declarades l'any 1960. Finalment, cal incidir en la característica més significativa d'aquesta manufactura a Manacor: el gran nombre de petis tallers.

BIBLIOGRAFIA I FONTS

- FUSTER, G. (1945): *Un Alzamiento Carlista en Mallorca*, Tip. Rosselló-Manacor, Manacor.
- FUSTER, G. (1966): *Historia de Manacor*, Colección Baleria, Manacor.
- MANERA, C. i ESCARTÍN, J.M. (1996): “El sector maderero en la industria de Mallorca, 1800-1960” dins *El sector de la madera y el mueble en Baleares*, Gabinete Técnico CC.OO. Illes Balears, Palma.
- PENYA, P. d'A. (1891): *Guia Manual de las Islas Baleares con Indicador Comercial*, Librería de J. Tous-Editor, Palma.
- ROCA, J. (1991): *Estadística sobre la dinámica del salari (Moviment del salarilhora a Balears)*, Palma.
- Arxiu Municipal de Manacor (AMM)
- Arxiu del Regne de Mallorca (ARM)

FONTS ORALS

- FRANCISCO de, Salvador
- PASTOR, Cristòfol

NOTES

- 1 AMM Hist. IV.2
- 2 AMM Hist. IV.14
- 3 Podria tractar-se d'un avantpassat de Joan Riera, l'artífex de les cadires del cor de l'església parroquial de Nostra Senyora dels Dolors citat per Fuster (1966: 329).
- 4 AMM Hist. IV.28,29,30 i 31.
- 5 A la relació de persones encausades per la Comissió Militar Executiva i per la jurisdicció ordinària, apèndix 11 (Fuster, 1945: 187-194), hi apareixen Joan Juan i Pere Antoni Juan *Tauleta*, fusters de 23 i 25 anys respectivament. Foren condemnats a 2 anys de presó el primer i a 4 anys de servei o 3 de presidi el segon, per la seva participació al *rebombori* de 1835.
- 6 Segons la mateixa font, Julià Duran *Farineta*, fuster, de 27 anys d'edat, fou condemnat a 8 anys de servei o 6 de presidi per haver pres part en els aldarulls esmentats.
- 7 Pel mateix motiu és citat Lluís Llull *Mosso*, fuster, de 21 anys, condemnat a 6 anys de servei o 4 de presidi.
- 8 Miquel Sales, fuster, de 47 anys, va sofrir un any de presidi correccional. Altres fusters foren condemnats pels fets ocorreguts aquell mes d'agost de 1835: Miquel Febrer, de 21 anys, a 6 mesos de vigilància policial; Cristòfol Femenies, de 67 anys, a 8 anys de presidi; i Martí Riera *Tafal*, de 68 anys, a realitzar obres públiques durant un any.
- 9 AMM 868/1.
- 10 ARM – INE, caixa 113, segons la *Clasificación Profesional* (1891) hi havia 71 fusters i 1 torner.

- 11 Joan Sunyer Soler consta a les llistes de la *Contribución Industrial y de Comercio* de 1895 (AMM III 109X) amb una quota de 162,31 pessetes pel concepte d'ebenista amb tenda ubicada a la plaça del Carril.
- 12 A la *Contribución Industrial y de Comercio* de 1885 (AMM 979/2) apareix Jordi Pont Llodrà cotitzant 24,38 pessetes per una serra instal·lada al carrer de l'Amor i Miquel Montserrat Estelrich que disposava d'una màquina d'esmolador al carrer Major per la qual pagava 121,90 pessetes, ambdues funcionant amb tracció animal.
- 13 AMM III 109X.
- 14 AMM III 109 DC, DD, DE, DF.
- 15 En la subhasta celebrada el primer de juny de 1886, el consistori adjudicava a Miquel Vidal la construcció de les empostissades de la plaça d'abastiments per la quantitat de 1.179 pessetes, front a la proposta presentada per Lluís Lluïll que ascendia a 1.980 pessetes (AMM VIII.2.1.2.1/5).
- 16 Dins oficis varis es troben 1 cadirer, 3 torners, 1 "toneler", 1 ebenista i 15 fusters.
- 17 Aquestes relacions s'han pogut consultar gràcies a les gestions de Sebastià Riera Fullana i Miquel Bonet *Fai*.
- 18 Un escrit dirigit pel batle de Manacor al president de la Diputació Provincial amb data 9 de desembre de 1959 menciona textualment: "[...] temporada de coyuntura económica muy desfavorable, precisamente por crisis de producción de muchos sectores afectados, especialmente en los talleres de carpintería" (AMM 625/1).
- 19 Els Sanmartí tenien en nòmina un escultor anomenat Llaurador, encarregat de confeccionar miniatures de tots els mobles del seu mostrari; moltes d'elles es poden admirar al Museu d'Història de Manacor.

El paradigma de la dona treballadora manacorina: la perlera.

Alguns apunts sobre la Sociedad Obrera Femenina

“LA PERLA Y LABOR”

Sebastià Sansó Barceló

1. Introducció i enquadrament de la qüestió

La participació de les dones en les organitzacions de caire obrerista no fou marginal sinó que s'integraren amb decisió en les manifestacions reivindicatives del col·lectiu treballador, tot i que, molt possiblement com asseguren Escartín i Serrano (1997: 22), l'interès que les movia es decantava més per un esperit de solidaritat i de supervivència dels seus que no pas per la reclamació de millores laborals o salarials.

Segurament amb la intenció de defensar millor els seus llocs de treball i, consegüentment, la sustentació de la família davant la precarietat imperant en aquells difícils anys,¹ les perleres, unides sota les sigles de l'organització obrera eminentment femenina, base d'aquest treball, sol·licitaren el seu ingrés dins l'Agrupación de Sociedades Obreras². Aquesta agrupació, exponent a Manacor del moviment associatiu obrer afavorit i fomentat per la II República, posteriorment reprimat amb duresa pel règim franquista, estava presidit per Joan Mesquida *Correu* i tenia la seva seu a la Casa del Poble, al carrer d'en Bosch número 25.

Alhora, diverses societats obreres, les quals abastarien diversos gremis i sectors productius de la ciutat, foren creades al recer d'aquesta agrupació:

- Sociedad Obrera "Industria y Arte de la Madera". Sota la direcció d'Antoni Oliver, estava formada per cent noranta-tres obrers (del número 286 al 478 ambdós inclosos)³.
- Sociedad de Obreros "La Metalúrgica", presidida per Bartomeu Santandreu. La seva nòmina d'associats arribava als quaranta-dos (del n. 479 al n. 521).
- Sociedad de Dependientes "La Comercial". El seu president era Joaquim Fuster i reunia devuit afiliats (numerats del 522 al 539).